

І. КЕДРИН Дві світові ВІЙНИ

(1914—1939—1944)

ПРИЧИНИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У 1914 РОЦІ

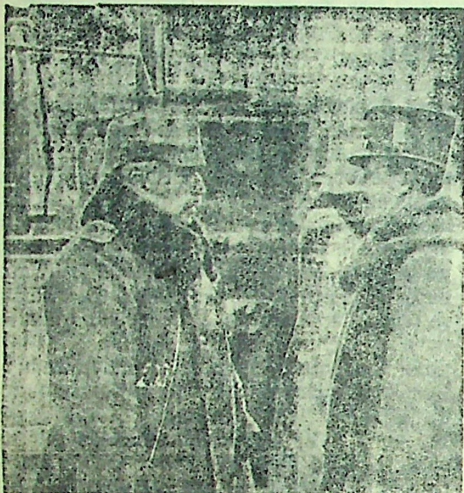
Коли підставою науки історії є правда, що ніяка подія у світі не гине безслідно, що всі події тісно взаємно пов'язані і що тому наслідки одної події стають причинами другої — то мабуть нема у всесвітній історії такого другого яскравого, такого пророчистого приміру на цю правду, як світова війна у 1914 році і повторення її у ще страшніших розмірах і формах 25 років пізніше.

Сьогодні нема вже такого наївного, що вірив би, що вбивство арх. Франца Фердинанда у Сараєві було справжньою причиною вибуху війни у 1914 році. Джерела тієї війни сягають до 1870/71 рр., себто до великої перемоги Німеччини над Францією, закінченої втратою країв: Альзасії і Лотарингії у користь Німеччини. Від того часу Франція жила лиш одною думкою: змазати ганьбу Седану. І тому слово „реванш” — відплата — стало напрямною всієї французької закордонної політики впродовж десятиліть після франкфуртського мира. Як довго в Німеччині стояв при владі Бісмарк, небезпека „реваншу” розбивалась об надзвичайну зручну „політику союзів”, що її вів залізний канцлер. Він знав французькі настрої і тому з одного боку потурав амбіціям Франції стати колоніальною потугою, щоб відвернути її енергію від європейського суходолу, з другого боку не допустив до такої конфігурації держав з участю Франції, яка була б загрозна для Німеччини. Тому він заключив союз з Австрією (1879) та Італією (1882), але одночасно надзвичайно велику вагу прив'язував до добрих взаємин з Росією (договір у 1884 р., відновлений у 1887). Коли ж Вільгельм II не міг стерпіти біля себе більшої за нього індивідуальності Бісмарка і звільнив його (1890), вся містерна система, що її завів та беріг Бісмарк, таки зразу по-

чала розлітатись: його наступники просто не розуміли її та не вміли її продовжувати. Таким чином не продовжено т. зв. „реаскураційного” договору з Росією (1890), хоч Росія цього хотіла, та допущено до того, щоб між Францією і Росією прийшло спершу до військової конвенції (1892), врешті до тісного союзу (1894). У 1904 році прийшло до союзу між Францією та Англією, у 1906 між Англією і Бельгією (значення того союзу виявилось щойно у 1914 р., коли німецькі війська вмащерували до Бельгії), врешті у 1907 р. підписано договір між Англією і Росією. Ось так сталося те, чого саме найбільш лякався Бісмарк: замість, щоб Франція була ізольована, Англія трималась політики „блисучого відокремлення”, а Росія шукала у Берліні розумного судді, — повстала могутня коаліція тих трьох великодержав, звернена зовсім недвозначно проти осередніх держав Європи, просто тому, що в тій коаліції була Франція, яка послідовно змагала до відплатної війни.

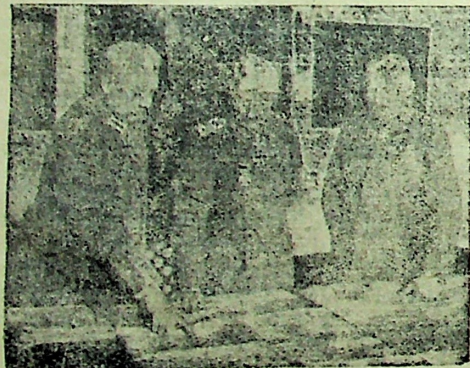
Другою причиною першої світової війни було **австро-російське суперництво**. Колишня могутня оттоманська держава впадала у другій половині XIX ст. до ролі „хворої людини”, якої спадщиною ще за її життя хотіли ділитися всі, хто лиш міг щось зєрвати. Франція і Італія роздряпували північ африканські землі Туреччини, знову ж Австро-Угорщина й Росія думали про поширювання своїх кордонів коштом турецьких провінцій на європейському суходолі. На Балкані зударювались австро-московські інтереси. Визвольницький рух поневолених турками слов'янських народів (болгари, серби, хорвати), Росія використала для своїх цілей, граючи ролю буцим то протекторки тих народів та користуючись теорією про братерство слов'ян, як тактичним засобом у своїй політичній пропаганді. Росія змагала зовсім явно до заволодіння дарданельським проливом, зате Ав-

стро-Угорщина ніяк до цього не могла допустити. Через розвиток Австро-Угорщини в напрямку Балкану та поділу турецьких посілостей двічі грозив вибух війни: у 1908 році, з приводу проголошення Австрією анексії Боснії, і в 1911 з приводу італійсько-турецької війни. Бували й інші події, що викликували марево війни (як

Нім. імператор Вільгельм II, та австр. Карло I.

мароканська криза із висланням німецької канонерки „Пантер” до Агадіру у 1909 р.: Льюїс Джордж недвозначно погрожував Німеччині війною. Тоді вперше виявився острах Англії перед зростом морської сили німців, так, що атмосфера в Європі була сильно напружена вже надовго перед вибухом війни).

В військ. штабі: імператор, на ліво ген. Гінденбург, на право ген. Людендорф

Між причинами вибуху першої світової війни був безумовно також острах Росії перед розвитком українського національного руху, що його осередком стала Галичина під Австрією. Можливість втратити Україну, це таке страшне марево для Москви, що вона думала раз на завжди позбутись його — ліквідуючи його галицький осередок. І тому в 1914 р. Шереметев-Брусілов-Бобринській перли на Львів з такими самими „освободительними” гаслами, що й червоні маршали 25 років пізніше, з тією різницею, що спершу це називалось „збирання руських земель”, а потім „визволення Західної України”...

Вбивство австрійського архикнязя Франца Фердинанда у Сараєві в дні закінчення маневрів у Боснії, 28 червня 1914 р., стало

Англ. король Юрій V та амер. президент Вільсон

лиш безпосереднім товчком, що рушив камінець з гори, який потягнув за собою лавіну. Вже первісне слідство виявило понад усякий сумнів, що за атентатом стояли відповідальні сербські військові чинники, які піддержували тайну сербську організацію „Чорної Руки”. Вправді щойно багато пізніше, бо аж у 1917 р., на сербському польовому суді у Солуні проти 9-ти високих сербських старшин за протидержавну змову, світ довідався, що головним автором сараєвської змови був шеф відділу розвідки у сербському генеральному штабі, полк. Драгутин Димітрієвіч-Апіс, проте відомою стала участь у змові майора ген. шт. Танковича й інших. 23. липня передано серб-

ському урядові гостру ультимативну ноту. Сербська відповідь погоджувалась тільки на частину вимог. 28. липня Австро-Угорщина виповіла війну Сербії. Спроби інших європейських столиць зльокалізувати конфлікт не вдалися головно через проголошення загальної мобілізації у Росії, де взяла верх „воєнна партія” вел. кн. Миколи Миколаєвича й військового міністра Сухо-млінова. Щоб не втратити користей швидшої мобілізації, Німеччина виповіла — після відкиненого ультиматуму — 1. серпня війну Росії і Франції та змашерувала 4-го серпня до Бельгії, що використала Англія як формальну причину виповісти війну 4 серпня. Європейська війна перетворилась швидко у світову, з участю 34-ох держав. Останньою державою, що під натиском Антанти зірвала дипломатичні зв'язки з осередними державами, була Греція: 30. 6. 1917 р.

ПРИЧИНИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У 1939 Р.

Мабуть ні одна війна у всесвітній історії не вибухла так яскраво й очевидно через несправедливі, нежиттєві та насильницькі постанови мирового договору, що закінчив останню війну, як війна, що її тепер переживаємо. Весь час між отими двома війнами був виповнений лиш двома політичними течіями: одна намагалася перевести ревізію версайського договору („ревізіонізм”), друга старалася всіми засобами вдержати штудерну післяверсайську політичну систему в Європі, що у практиці за-півнювала гегемонію двом державам: Франції і Англії. Всі спроби перевести ревізію версайського договору мирним шляхом — не вважаючи на додатні епізодичні позначки (Льокарно 1925, лондонський морський пакт 1935, Мюнхен 1938), осгачаючи розбилися об рішучий спротив Франції і Англії у двох найважніших для Німеччини справах: 1) відмова тих держав від згоди на мирну ревізію територіального стану на східному кордоні Німеччини і 2) зворот Німеччині заморських колоній. Перерізан-ня німецької державної території т. зв. по-морським коридором і створення штучно-го твору „Вільне місто Данціг” було вже у березні 1919 року в очах деяких самих таки антантських державних діячів таким ризиковим підприємством, що вони голо-сно перестерігали перед ним. Бритійський прем'єр, член Найвищої Ради підчас вер-сайської конференції, Льюїс Джордж, про-

рочо предсказав буквально: „Пропозиція, щоб ми віддали 2,100.000 німців під воло-діння народу, який має іншу віру та впро-довж століть не доказав, що вміє володі-ти, та пропозиція швидше чи пізніше дозе-де нас до війни”. Також годішній (і тепе-рішній) прем'єр Південно-Африканської Унії, генерал Смутс, у драматичному листі до Льюїса Джорджа просто благав його, щоб той не допустив до вирішення горіш-ньо-шлеської та поморської справи по лінії максималістичних польських вимог. Він писав тоді буквально, що „ті дві помилки є сильною загрозою для майбутнього мира Європи”.

Проте спір за Данціг і Польща були на-справді лише формальною притокою для викликання другої світової війни, подібно, як сараєвський атентат і Сербія були фор-мальною притокою вибуху першої світової війни. Сутьною причиною була рішуча во-ля Англії і Франції зберегти версайську систему, яка полягала на гегемонії тих двох великодержав на європейському су-ходолі. Ця система спиралася на штудерній мережі військово-політичних союзів, що охоплювала всю Європу і перейшла до історії під назвою „політики оточення” у відношенні до Німеччини. Навіть Фран-ція була б уже швидше пішла на ревізію свого становища та — за ціну залишення її стану посідання в Європі і загаранту-вання морського імперіяльного становища — постулилася зі свого непримирного ста-новища: це виявилось у здержливому ста-новищі Франції в історичних днях напере-ломі серпня-вересня 1939 р. Однак Англія, що з свого боку спиралася на приречення Злучених Держав, настільки лякалася ні-мецької загрози для своєї традиційної „політики рівноваги” в Європі та зрсту- німецької морської сили, що перла до вій-ни. Засобом для цього був винахід т. зв. гарантій ненарушності території цілого ряду європейських держав. Даючи ті га-рантії, Англія тісно зв'язувала дотичні дер-жави з собою: зрештою, ті держави, задив-лені у могутність Великої Британії, справді вірили, що вони безпечні під британською протекцією і таксамо не здогадувались, що війна принесе їм катастрофу, як сама Велика Британія не здогадувалася, що їй, Великій Британії, прийдеться безпосеред-ньо складати на жертвнику війни такі стра-шні жертви крові, майна і престижу.

Польсько-німецький пакт з 26. I. 1934 був першим кроком для мирної ревізії всіх

Фюрер Великої Німеччини

польсько-німецьких спірних справ, м. і справи території. Можна ставити тезу, що коли б жив Пілсудський, то справді було б прийшло до такої ревізії, бо однаково Йосиф Пілсудський, як Адольф Гітлер, думали широкими категоріями геополітики і вбачали для себе одну спільну життєву місію: знищити большевизм. Але 12. 5. 1935 помер Пілсудський, а хоч польською закордонною політикою кермував його колишній прибічник, полк. Бек, проте вирішувальний голос у Польщі здобули люди, які вістря польської закордонної політики звернули не на схід, лиш на захід, і замість піти на концепцію великого європейського блоку проти Совітів, пішли на концепцію боротьби з Німеччиною, при повному злегковаженні собі східного сусіда. Тому пакт між Німеччиною і Польщею впав 28. IV. 1939 р.

Вже під кінець березня 1939 р. Фюрер зробив історичні пропозиції полагоди справи Данцігу і поморського коридору: повернути Данціг під німецьку суверенність,

створити у поморському коридорі другий екстериторіальний коридор для Німеччини, забезпечити польські господарські інтереси в Данцігу з вільним доступом до Балтики, віддати Польщі у Данцігу одну пристань, дати гарантії для решти польських державних кордонів, скласти пакт неагресії на 25 років та загарантувати собі спільні інтереси у Словаччині, з притягненням туди Мадяричини. Польща ту пропозицію відкинула, бо в міжчасі йшов уже натиск Лондону: 31. березня Чемберлен проголосив вперше гарантії для Польщі. 3. квітня 1939 Бек був з відвідинами у Лондоні, а в три дні пізніше проголошено вже пакт про обосторонні гарантії з заповіддю військово-політичного союзу, що його підписано 25. 8. 1939. Совітів не вдалося Англії втягнути до протинімецької політики округлення, і то — на диво! — з вини самої таїки Польщі, яка рішуче не хотіла погодитись на право червоної армії перемашерувати через польську територію на випадок війни з Німеччиною. Зате 23. 8. 1939 р

прийшло до німецько-совітського пакту неагресії: хоч це було виразною пересторогою під адресою протинімецької коаліції, проте на англо-польське рішення воно не вплинуло. 25. серпня Фюрер передав особисто англійському амбасадорові Гендерсонові свої останні мирові пропозиції влагоди з Польщею, 28. серпня Гендерсон виявив, що польський уряд переговорюватиме безпосередньо. На те Фюрер відповів, що жеде польського уповноваженого делегата до 30. серпня. Замість вислати такого делегата до Берліна (хоч Бек хотів Іхати), Варшава проголосила 30. серпня загальну мобілізацію, а польський амбасадор у Берліні, Ліпський, заявив 31. серпня, що він не має уповноважень для дальших переговорів. Коли вже німецькі війська вмашерували досвіта 1. вересня на польську територію, то Мусоліні запропонував, щоб негайно припинити военні дії та найдалі до двох днів скликати мирову конференцію. Франція і Німеччина на це погодились, але Англія відмовилась, зате вона вистосувала до Німеччини ультимативну вимогу відкликати війська з польської території. Коли це не сталося, покликано 3. вересня 1939 р. до британського кабінету Черчіля та Ідена — двох непримирних противників Німеччини — та виповіджено Німеччині війну.

СХОЖІ РИСКИ ТА РІЗНИЦІ

Найбільша схожість між обома світовими війнами заходить у тій концепції, що її склали були собі задалегідь ворожі Німеччині держави. Справа війни проти Німеччини була порішена в Англії безпосередньо після мюнхенівської зустрічі. Це звучить дещо, як парадокс, бо чейже саме у Мюнхені відбулась назверхня маніфестація порозуміння 4-ох великодержав і плян „пакту чотирьох” формально ніколи не був назверх такій близькій реалізації, як саме тоді, в осганньому чвертьріччі 1938 р. Проте сьогодні: це вже історична правда, що Англія погоджувалась із німецькими дсконуваними фактами в рр. 1934-39 лише тому, що не була ще приготована до війни. Без переборщування можна сказати, що на другий день після підписання заяви про неагресію між Великою Британією і Німеччиною, в якому стверджено „бажання обох народів ніколи вже більше не вести один проти одного війни” (30. 9. 1938), Велика Британія почала приспішено зброїтися — до війни. Видані вже підчас війни докумен-

ти (Білі Книги) доказують понад усякий сумнів, що 1) Англія знала, що Злучені Держави приступають до війни швидше чи пізніше і 2) що не вважаючи на німецько-совітський пакт про неагресію і пакт про розмежування інтересів, не переривались англо-совітські зв'язки, і Англія рахувалася з Совітами, як зі своїм союзником.

Іншими словами, концепція війни у 1939 році була — з англійського боку — та сама, що в 1914 р.: поставити проти осередніх європейських держав (замість Австро-Угорщини з 1914 р. у союзі з Німеччиною була Італія) бльск 4-ох великодержав: Великої Британії, Франції, Росії (Совітів) і Америки, перевести на морях „голодову блокаду”, а на суші здусити осередні держави війною з двох фронтів. Найбільшу ролю в тому пляні мала виконати знову французька армія на заході та спершу, польська, згодом червона армія на сході.

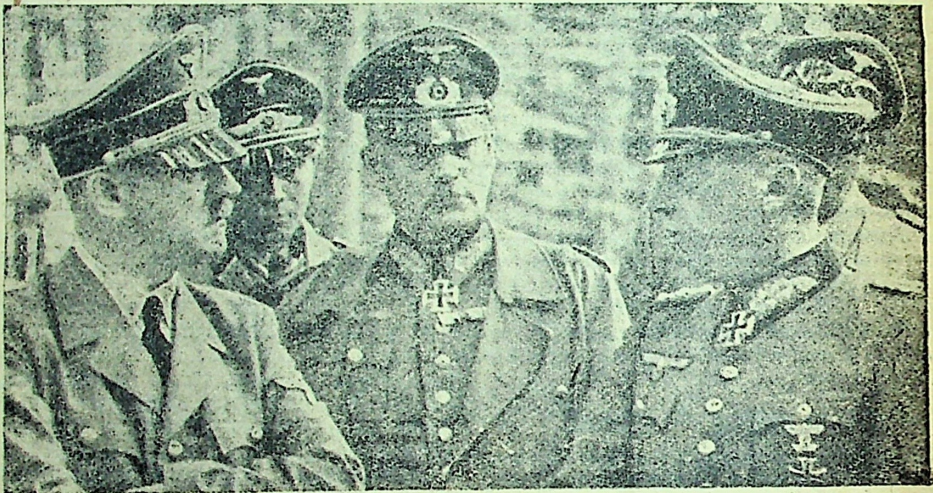
Що той плян не вдався, це вже було несподіванкою, що її зробили німецькі стратеги. У ході війни змінилося однаково відношення сил в порівнянні з першою світовою війною, як і змінилася вся політична географія.

У першій світовій війні по одному боці стояли чотири держави: Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина, що нараховували разом 155,15 мільонів мешканців, — по другому боці була коаліція рівно 30-ти держав з 1364,97 мільонами мешканців. 17 малих і середніх держав було неутральними. Тепер цифрове порівняння взагалі відпадає, бо треба б поррахувати по стороні бльоку держав, що належать до пакту трьох, всі не лиш європейські зайняті землі, але й далеко-східні; адже не лише весь європейський континент у практиці працює в користь военного потенціалу держав осі, але й велетенські простори Далекого Сходу (Бурма, Сіям, Індокитай, велика частина Китаю, Манджурія, Філіппини, вся кол. Голяндська Індія) теж у більшій чи меншій мірі втягнені до зусиль держав пакту трьох. Морська голодова блокада збанкрутувала на цілій лінії: сьогодні, з початком п'ятого року війни, харчева ситуація у держав осі багато краща, як рік чи два тому, — тоді, коли в четвертому році першої світової війни граф Чернін переговорював у Бересті, не забуваючи ні на мить, що мусить привезти до Відня мир і — хліб. На початку п'ятого року цієї війни альянти говорять про здобування європейського суходолу, а обсада північної

Африки і Сицилії та висад на Каліярії це в їх очах великі досяги. Забуваємо вже, що в першій світовій війні взагалі вся Італія стояла по стороні протинімецького блоку, а центральні держави від початку до кінця були стиснені територіальною і морською блокадою. Коли в цю війну мрією протинімецького блоку є створити активні два фронти, то в попередній війні ті два фронти існували від першої хвилини. Проте й у першій світовій війні осередніх держав не переможено на бойових фронтах і Антанта виграла війну завдяки заломанню австро-німецького заплілля. Знаємо, як ви-

налення смертоносної зброї прерізних типів і родів, на землі, у повітрі, на морі і під морем, — та 2) надто висока „ставка”, за яку йде ця кривава гра. Свідомість, що програна у цій війні рівняється загибелі не лиш великодержавної організації, але й просто загибелі націй, та свідомість каже обом сторонам дивитись лиш у ціль, що виправдує засоби.

Очевидно, що мине чимало часу після цієї війни, поки можна буде орудувати порівняльними статистичними цифрами. У першій світовій війні по стороні осередніх держав стояло під зброєю 24,250.000 воя-

Фюрер приймає звідомлення ген. полк. Кюхлера. Між ними марш. Кайтель

глядає європейське заплілля тепер, у 5-му році другої світової війни!

Коли порівнювати ці дві найбільші в історії світа війни, то кидається в очі одна знаменна різниця: у першій світовій війні більше гинуло вояків, у другій — цивільного народу. Без ніякого сумніву — теперішня війна багато жорстокіша, безоглядіша, спрямована не лиш на винищення ворожого війська, але й узагалі на винищення противника, при чому під противником розуміється і територію і його населення. Термін „тотальної війни” щойно в ході цієї війни набрав такого страхотливого практичного змісту, що його ніхто раніш не сподівався. Ця тотальність і ця безоглядість у воєнних методах мають дві причини: 1) механізація воєнних засобів, чи — кажучи іншими словами — удоско-

ків, по стороні Антанти 42.950.500 вояків. Згинуло у першій світовій війні 8 мільонів 600 тисяч вояків, а ранених було 21 мільонів, з того 3 1/2 міль. залишилось інвалідами. Хоч у теперішній війні зброя багато страшніша, проте гине вояків безумовно менше. Зате скільки більше людського горя в усьому світі, скільки більше розпорошення родин, поруйнованих міст, понищених пам'ятників культури!

ЦІЛІ ВІЙНИ ТА НАСЛІДКИ

Перша світова війна висунула гасло самовизначення народів, 14 пунктів Вільсона, гасло „мира без анексій та контрибуції”. Скінчилося версайським диктатом та народинами большевизму. Світова війна так глибоко струснула і суспільною структу-

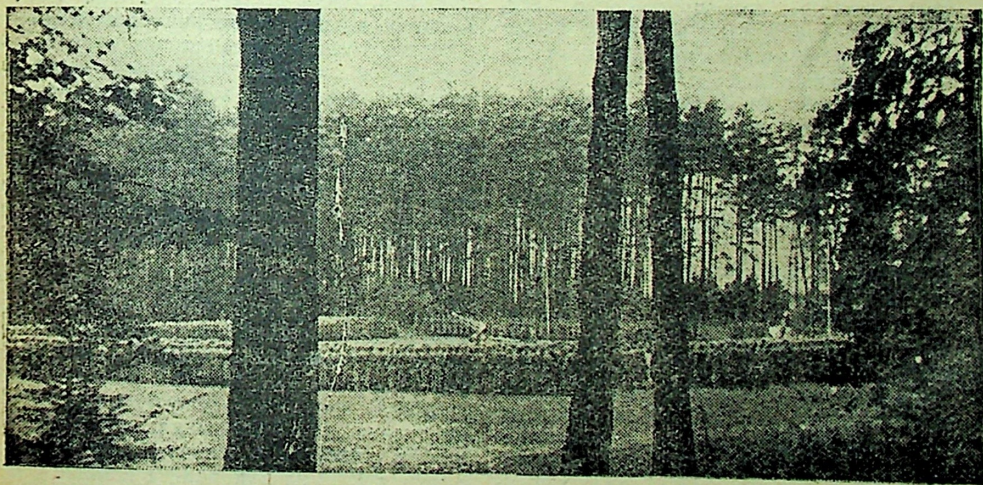
рою народів і світосприйманням людей, що революція вибухла не лише у переможених державах: Німеччині, Австро-Угорщині, Росії, Туреччині. У британській военній флотії вибух стрейк моряків, заломився англійський фунт та американський долар. Демократія, що мала спасти Європу, не вдержалася у своїй чистій формі буквально ні в одній державі: вона або ставала посередньою ланкою до большевизму і схилилась у сторону большевизму („людові фронти“ у Франції, Іспанії, Чехословаччині), або робила компроміси з диктатурою (Польща, частинно Мадярщина, Румунія, Португалія). У протипагу большевизмові повстав фашизм і націонал-соціалізм. 20 років мира, що мав бути „вічний“, виповнила гарячкова пошуканка за виходом із безвихідної ситуації, яку створив нежиттєздатний, нереальний, препоганий мировий договір.

У першій світовій війні Англія хотіла закріпити в Європі „рівновагу сил“ у свому розумінні, щоб заповнити собі політичну й економічну перевагу; в ході цієї війни Англія зреклася своєї віковичної традиційної „політики рівноваги“ у користь — совітського імперіялізму. На перше місце в таборі „аліантів“ висунулись Світи, які щораз іншими тактичними засобами змагають послідовно до большевизації вже не лиш Європи, а й цілого світу! Яскраво про-

являються різниці між Англією та Світами і між Англією та Злученими Державами. Кожний змагає до іншої цілі.

Після першої світової війни, на руїнах австро-угорської монархії і російської імперії повстав цілий ряд нових менших і зовсім малих держав. Тепер не лиш у німецькій пресі говориться про „великопротірі організми“ (головно в господарському розумінні, але й політичному), але також в англо-американському світі говориться про „нежиттєздатність малих організмів“. Очевидно, до кінця війни можуть виринути ще різні концепції.

В теперішній війні одно не підлягає сумнівові: тільки крові й сльоз, що їх проковтне ця війна, не сплинуть безслідно. Машина дійшла у цій війні до свого апогею. А проте раз-у-раз таки перемагає — дух! Ось так і ця найбільша в історії воєн матеріальних засобів — мусить довести і напевне доведе передусім до реабілітації людського живого духа. Підриже в основах большевизм. Не може бути, щоб він виїшов переможно з отого змагання мільонів! Не може бути, щоби з того змагання виїшло переможним забріхання і такий фальш, що увінчали попередню війну! Віра, що буде краще, як було, є тією могутньою силою, що держить мільони людей і каже їм — витривати!

На площі одного з вишкільних таборів станули до присяги відділам СС Дивізії „Галичина“